

بررسی وضع کتابخانه‌های عمومی در سی سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران

■ ناهید امین‌نژاد*

مدیرکل امور کتابخانه‌های عمومی کشور

چکیده:

کتابخانه‌های عمومی از جمله نهادهای فرهنگی مهم و تأثیرگذار در سطح جامعه هستند. در سه دهه گذشته تحولات گسترده‌ای در راستای ارتقا وضعیت کمی و کیفی این کتابخانه‌ها به‌وقوع پیوسته است. مرور آمارهای سه دهه گذشته کتابخانه‌های عمومی، مانند تعداد کتابخانه‌ها، تعداد منابع، نیروی انسانی و نظایر آن بیانگر میزان رشد و توسعه آنهاست. بررسی آمارها کمک می‌کند تا بتوانیم چشم‌انداز روشنی از کتابخانه‌های عمومی را در حوزه‌های مختلف ترسیم کنیم. از این‌رو در مقاله حاضر با بیان تاریخچه‌ای از کتابخانه‌های عمومی در ایران به توصیف آماری فعالیت‌های صورت‌گرفته در کتابخانه‌های عمومی پرداخته‌ایم و در نهایت چشم‌انداز آتی کتابخانه‌های عمومی کشور در شش حوزه مختلف مانند توسعه کتابخانه‌های عمومی، افزایش منابع، تجهیزات و نظایر آن مطرح شده است.

کلیدواژه‌ها: ایران، کتابخانه‌های عمومی، انقلاب اسلامی ایران، خدمات عمومی.

مقدمه

برای ترویج خواندن در بین قشرهای مختلف جامعه زمینه مناسبی را فراهم می‌آورد. زمانی که خواندن رونق یابد، جامعه به شکوفایی فرهنگی رسیده است. از این‌رو، کتابخانه و اجتماع از گذشته تاکنون هم‌پای هم پیش رفته‌اند و بر یکدیگر تأثیر گذاشته‌اند؛ به طوری که پیوسته انحطاط یکی با زوال دیگری و رشد این با ترقی آن همراه بوده است (عمادخراسانی، ۱۳۸۴، ص ۷).

کتابخانه‌های عمومی جزو کتابخانه‌هایی هستند که قدمت آن‌ها به ۶۰۰ سال قبل از میلاد مسیح برمی‌گردد؛ در واقع هر جا دانشی مکتوب و مملکتی آباد بوده، کتابخانه‌ای نیز وجود داشته است. «کتابخانه‌های عمومی با سرمایه عمومی، برای استفاده عموم مردم ایجاد می‌شوند. این کتابخانه‌ها با

کتابخانه نهادی اجتماعی است که با گردآوری، سازماندهی و نگهداری دانش بدون بشر امکان رشد اندیشه، شکوفایی استعداد و باروری ذهن خلاق انسان پویا و جستجوگر را فراهم می‌کند. با توجه به گسترش روزافزون علوم و فنون در زمان‌ها و مکان‌های مختلف تنها کتابخانه است که دسترسی آسان به انبوه دانش آدمی را میسر می‌سازد و تبادل افکار را به‌بار می‌آورد. کتابخانه‌ها همواره بازتابی از اوضاع اجتماعی زمان خود بوده‌اند. از این‌رو رشد فرهنگی یک جامعه موجب غنای کتابخانه‌های آن و در مقابل، کم‌مایگی و رکود کتابخانه ناشی از ضعف فرهنگی جامعه است. انتشار روزافزون کتاب‌ها و پیاپی‌ها، موجب رونق کیفی و کمی کتابخانه‌ها می‌شود و

کتابخانه‌های عمومی
جزو کتابخانه‌هایی
هستند که قدمت آن‌ها
به ۶۰۰ سال قبل از
میلاد مسیح برمی‌گردد

در آذرماه ۱۳۴۳ سازمان مذکور با بودجه ۱/۵۰۰/۰۰۰ ریال تاسیس و در ۲۹ دی ماه ۱۳۴۴ قانونی به تصویب رسید که بر اساس ماده یک آن ۱/۵ درصد از درآمد سالانه شهرداری‌ها به ایجاد و توسعه کتابخانه‌های عمومی اختصاص یافت. با اجرای این قانون به تدریج در تمامی شهرهای بزرگ و کوچک ایران کتابخانه‌های عمومی ایجاد شد و پس از تصویب این قانون در هر شهر انجمنی به نام انجمن کتابخانه‌های عمومی تشکیل گردید. جهت اداره انجمن‌ها و ایجاد هماهنگی در کار آنها، تشکیلاتی تحت نام «هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» به ریاست وزیر فرهنگ و هنر وقت و پنج عضو دیگر که به پیشنهاد وی انتخاب می‌شدند، ایجاد گردید. وزارت فرهنگ و هنر وقت در سال ۱۳۵۰ با تشکیل هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور به ریاست وزیر فرهنگ و هنر و پنج عضو دیگر به پیشنهاد وزیر و مطابق با قانون، وظیفه نظارت بر اداره امور کتابخانه‌های عمومی کشور و انجمن‌های آن را به دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور محول کرد. در دی ماه ۱۳۵۲ با تصویب تبصره ۲۲ ماده واحد قانون بودجه، کمک ۱/۵ درصدی شهرداری‌ها به کتابخانه‌های عمومی قطع گردید و کلیه امور مالی و اداری کتابخانه‌ها به عهده وزارت فرهنگ و هنر آن زمان قرار گرفت و دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور با تجدید سازمان به تصویب سازمان امور اداری و استخدامی کشور رسید و کار نظارت بر کتابخانه‌ها اعم از: تکمیل و تجهیز، استخدام و آموزش کتابداران و ارائه خدمات کتابخانه‌ای را

فراهم‌آوری مواد چاپی، دیداری - شنیداری، و الکترونیکی سعی در گردآوری، نگهداری، سازماندهی، بازیابی، انتشار، و ارائه اطلاعات و آثار خلاقه ذهن بشری دارند» (اشرود، ۱۳۸۵، ص ۱۵۰۹). کتابخانه عمومی موظف است تا امکان دسترسی به کتاب، اطلاعات، دانش، و آثار ذوقی را بدون هیچ‌گونه تبعیض برای کلیه افراد و گروه‌های اجتماعی فراهم آورد. به این ترتیب، مردم برای مشارکت مجدانه در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی ترغیب می‌شوند؛ قادر به همکاری در توسعه فرهنگی از طریق برنامه‌های رسمی و غیررسمی می‌گردند؛ و از اوقات فراغتشان بهره بیشتری می‌برند؛ همچنین کتابخانه عمومی باید بتواند مطالعه و یادگیری را به عنوان مهارت‌های اساسی و لازم در مشارکت‌های اجتماعی افزایش دهد و استفاده از اطلاعات و درک ارزش آن را تشویق کند (اشرود، ۱۳۸۵، ص ۱۵۱۰).

کتابخانه‌های عمومی در ایران

در سال ۱۳۰۵ کتابخانه‌ای بنام «کتابخانه بلدیة تهران» توسط شهرداری وقت تهران تأسیس گردید که می‌توان آن را نخستین کتابخانه عمومی به مفهوم جدید دانست و بعد از آن و به فاصله زیادی یعنی در مهرماه سال ۱۳۴۰ کتابخانه عمومی پارک شهر افتتاح گردید. در دهه چهل به تدریج تعداد کتابخانه‌های عمومی، به‌ویژه در پارک‌های تهران و شهرهای بزرگ ایران افزایش یافت. در آبان سال ۱۳۴۲، تاسیس و نگهداری کتابخانه‌های عمومی بر اساس مصوبه وزارت کشور به سازمان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران واگذار گردید.

در سال ۱۳۰۵ کتابخانه‌ای
بنام «کتابخانه بلدیة تهران»
توسط شهرداری وقت تهران
تأسیس گردید که می‌توان
آن را نخستین کتابخانه
عمومی به مفهوم جدید
دانست

مشمول بر ۱۵ ماده و ۸ تبصره تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی را به تصویب رساند. این لایحه پس از ارائه به مجلس و بحث و بررسی در کمیسیون فرهنگی مجلس و چند نوبت رای‌گیری در صحن علنی مجلس در تاریخ ۱۳۸۲/۱۲/۱۷ به تصویب نهایی نمایندگان مجلس شورای اسلامی و در مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۲۵ نیز به تأیید شورای نگهبان رسید. بر اساس ماده یک قانون، تأسیس، ساخت، تجهیز و بازسازی، توسعه، مدیریت، نظارت و سایر امور کتابخانه‌های عمومی در سراسر کشور انجام می‌شود. به منظور ایفای وظایف مندرج در این قانون «هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» شکل گرفت.^۱

پس از پیروزی انقلاب اسلامی شاهد پیشرفت‌های کمی و کیفی بسیاری در سطح کتابخانه‌های عمومی هستیم. در دهه اول بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، کتابخانه‌ها با بررسی منابع موجود کتابخانه‌ها و جداسازی منابع کم ارزش و قدیمی و جایگزینی منابع مناسب تلاش کردند تا بر اساس نیازهای اطلاعاتی جامعه کتابخوان، مجموعه کتابخانه‌ها سامان یابند؛ علاوه بر آن برگزاری کلاس‌های نهضت سوادآموزی، برنامه‌های فرهنگی و آموزشی و آگاهی‌بخشی از جمله وظایف کتابخانه‌های عمومی کشور بود و کتابخانه‌ها همپای مساجد به روشنگری مفاهیم و مبانی انقلاب اسلامی پرداختند.

در سال‌های جنگ و دفاع مقدس، کتابخانه‌ها دو کارکرد عمده بر عهده داشتند؛ از طرفی منشأ خودآگاهی جامعه و ایجاد شناخت (به‌عنوان وظایف اصلی خود) در جامعه بودند

به‌عهده گرفت.

در سال ۱۳۶۱ «هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» به «اداره کل کتابخانه‌های عمومی کشور» تغییر نام یافت. از سال ۱۳۶۸ این تشکیلات مجدداً تحت عنوان «دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» به‌فعالیت خود ادامه داد. انجمن کتابخانه‌های عمومی در بعضی از استان‌ها فعالیت مجدد خود را آغاز کردند. بسیاری از کتابخانه‌های موجود از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۸ با بودجه‌های استانی احداث و تکمیل شدند؛ به‌طوری که رشد کمی کتابخانه‌ها در این مقطع به ۱۳۵۰ باب رسید و با ادامه این روند در سال ۱۳۸۰ تعداد کتابخانه‌ها به ۱۴۴۵ باب رسید. در مورخ ۱۳۸۱/۷/۲۸ هیئت دولت در لایحه‌ای

و در جهت تقویت بنیه‌های فکری اسلامی و انقلابی مردم تلاش می‌کردند و از طرف دیگر، به کانون‌های پشتیبانی از دفاع مقدس تبدیل شده و در جمع‌آوری هدایا، کمک‌های مردمی برای جنگ و دفاع از مقدسات اسلامی و میهن همت گماشتند. در سال‌های پس از جنگ کتابخانه‌ها همراه با سایر نهادهای فرهنگی و آموزشی، با ارائه منابع آگاهی‌بخش و نیز ایجاد روح خودآگاهی و خودباوری نقش مؤثری در مقابله با تهاجم فرهنگی غرب ایفا کردند.

در دهه سوم انقلاب اسلامی، با تأکیدات مقام معظم رهبری برای توسعه همه‌جانبه کشور به‌ویژه در زمینه علمی و تصویب چشم‌انداز بیست‌ساله کشور که مبتنی بر جامعه دانایی‌محوری است، کتابخانه‌های عمومی، به‌عنوان کانون‌های دانش‌محور عمومی، در خدمت توسعه همه‌جانبه قرار گرفته‌اند که وظیفه ارائه دانش، اطلاعات و ترویج فرهنگ مطالعه مفید به عموم افراد جامعه را به‌عهده دارند.

اقدامات اساسی در مسیر پیشرفت کتابخانه‌های عمومی کشور بعد از انقلاب اسلامی

در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت‌های گسترده‌ای در جهت پیشرفت و توسعه کتابخانه‌های عمومی در کشور صورت گرفت که اهم آنها به شرح ذیل می‌باشند:

– ارائه فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی و اسلامی: کتابخانه‌های عمومی بعد از انقلاب به‌عنوان کانونی در خدمت اهداف انقلاب قرار گرفته و مرکز اشاعه ارزش‌های اسلامی و فرهنگی جامعه شده‌اند. برای نمونه، کتابخانه‌ها مجری برگزاری برنامه‌ها و کلاس‌های آموزش قرآن، احکام و فعالیت‌های فوق‌برنامه به‌ویژه به‌مناسبت‌های ملی و مذهبی شده‌اند.

– ارتقای تشکیلات سازمانی: کتابخانه‌های عمومی به‌دلیل گستره وسیع کشوری نیازمند تشکیلات کارآمدی است که زمینه اداره خوب و توسعه آنها را فراهم نماید. به این دلیل، تشکیلات منسجمی برای نهاد کتابخانه‌های عمومی تهیه شد که در آن‌ها جایگاه نهاد و نیز جایگاه ادارات استانی در حد شایسته‌ای در راستای نظام‌مند ساختن فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی ارتقاء یافت.

– تجهیز کتابخانه‌ها به فناوری‌های جدید: کتابخانه عمومی، به‌عنوان مرکز اطلاع‌رسانی، نیازمند به‌کارگیری فناوری‌های جدید است تا به‌واسطه آن‌ها نیازهای مختلف کاربران و مراجعان خود را برآورده سازد. از سال ۱۳۷۵ به بعد رایانه در خدمت کتابخانه‌های عمومی درآمده است، به‌طوری‌که در حال

حاضر تقریباً تمام کتابخانه‌های عمومی دارای رایانه هستند. **– احداث کتابخانه‌های مرکزی:** براساس برنامه چهارم توسعه مقرر شده در هر استان یک کتابخانه مرکزی ایجاد شود که علاوه بر ارائه خدمات به عموم جامعه، وظیفه دارد سایر کتابخانه‌های عمومی استان را از لحاظ فنی و خدمات کتابداری پشتیبانی کند. در حال حاضر تعدادی از این کتابخانه‌ها ساخته شده و در حال راه‌اندازی است و تعدادی نیز در حال ساخت می‌باشند. اعتبار بسیاری از این طرح‌ها در سال‌های اخیر از محل اعتبار سفرهای رئیس جمهور محترم به استان‌ها تأمین شده است. ضمن اینکه در این طرح ایجاد کتابخانه‌های مراکز شهرستان نیز پیش‌بینی شده است.

– همکاری با نهادهای فرهنگی و آموزشی: رویکرد جدید نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور این است که با همه سازمان‌ها و ارگان‌هایی که در زمینه‌های مختلف آموزشی و فرهنگی فعالیت دارند، همکاری کند. بدین منظور، از امکانات و مشارکت سایر سازمان‌ها استفاده می‌شود و زمینه استفاده بیشتر افراد جامعه از کتابخانه‌های عمومی فراهم می‌شود. در این باره تفاهم‌نامه‌هایی با اتحادیه انجمن دانش‌آموزان، آموزش و پرورش، نهضت سوادآموزی، سازمان اوقاف و... امضا شده است.

– توسعه کتابخانه‌های عمومی: پس از پیروزی از انقلاب اسلامی با این هدف که همه نقاط کشور، به‌ویژه مناطق محروم و روستایی، از امکانات فرهنگی، به‌خصوص کتابخانه، بهره‌مند شوند، تلاش‌های بسیاری صورت گرفت تا بسیاری از شهرها و روستاهایی که قبل از انقلاب فاقد کتابخانه بوده‌اند، صاحب کتابخانه شوند. در حال حاضر بیش از سیصد کتابخانه در روستاها فعالیت می‌کنند که از ثمرات تلاش‌های سه دهه گذشته می‌باشد.

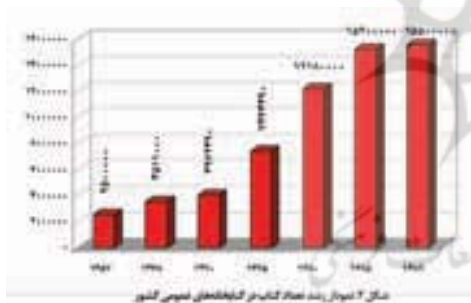
– اصلاح محتوای منابع: ارائه منابع سالم و ارزشی در کتابخانه‌ها و پالایش منابع انحرافی و ناسالم و قدیمی در دستور کار کتابخانه‌های عمومی قرار گرفت و منابع کتابخانه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و کتاب‌های ارزشمند با کتاب‌های نامناسب و قدیمی جایگزین شده‌اند.

– ایجاد فضای سالم در کتابخانه‌ها: بعد از انقلاب تلاش گردید تا فضای داخلی کتابخانه‌ها براساس معیارهای فرهنگی و اسلامی اصلاح گردد و کتابخانه به محلی امن و مطمئن برای ارتقای خودآگاهی و شناخت همه اقشار تبدیل شود. ایجاد نمازخانه در بسیاری از کتابخانه‌ها که دارای فضای مناسبی هستند، از جمله این اقدامات بود.

کتابخانه‌های عمومی بعد از انقلاب به‌عنوان کانونی در خدمت اهداف انقلاب قرار گرفته و مرکز اشاعه ارزش‌های اسلامی و فرهنگی جامعه شده‌اند

نشریات، مواد دیداری - شنیداری و... می‌باشد. آمار نشان می‌دهد که روند رشد تعداد کتاب در کتابخانه‌های عمومی تا سال ۱۳۶۸ به دلیل شرایط ویژه جنگ تحمیلی روند ملایمی داشته و از سال ۶۸ به بعد تسریع یافته است.

بر اساس آمار، تعداد کتاب کتابخانه‌های عمومی از ۲/۵ میلیون نسخه در سال ۱۳۵۷ به ۱۵ میلیون نسخه در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. در حال حاضر، برنامه‌هایی در دست اجراست تا با استفاده از منابع بخش دولتی و غیردولتی (مشارکت‌های مردمی و...) تعداد منابع کتابی و غیر کتابی کتابخانه‌ها افزایش یابد. در طول این سه دهه، از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۸۷ تعداد ۱۳ میلیون نسخه کتاب به مجموعه‌های کتابخانه‌های عمومی افزوده شده است. البته لازم به ذکر است که علاوه بر افزایش کمی منابع، سعی شده است تا منابع اضافه شده متناسب با نیازهای جامعه و مخاطبان کتابخانه‌های عمومی باشد، همچنین دارای ویژگی ارزشی و فرهنگی باشد تا راهنمای استعداد‌های جامعه و شکوفاکنده آنها در مسیر نیل به اهداف اصیل جامعه باشد.

۳. بهبود و توسعه تجهیزات

به تبع افزایش تعداد کتابخانه‌ها، نیاز به لوازم و تجهیزات نیز به همان اندازه افزایش می‌یابد. لوازم مورد نیاز کتابخانه، اقلام متعددی را شامل می‌شود که عمده‌ترین آن‌ها سندلی مطالعه، میز مطالعه و قفسه کتاب است. مقدار لوازم و تجهیزات مورد نیاز هر کتابخانه به مساحت زیربنا و میزان و تنوع خدماتی بستگی دارد که در آن ارائه می‌شود. برخی از کتابخانه‌ها علاوه بر خدمات عمومی، به نایب‌انان نیز خدمات ارائه می‌کنند که البته ارائه این نوع خدمات نیز در نوع خود نیازمند تجهیزات ویژه‌ای است.

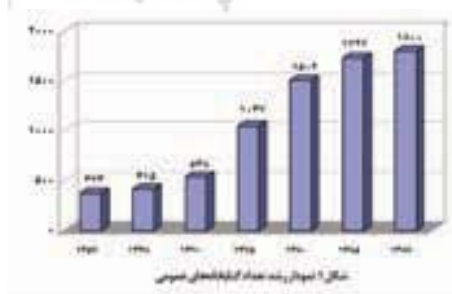
برآورد نیازهای واقعی کتابخانه و نوسازی و استانداردسازی تجهیزات کتابخانه دو جنبه مهم از نظر تجهیزات کتابخانه‌های عمومی بودند که از اهمیت والایی برخوردار بودند، از این‌رو، با

عملکرد کتابخانه‌های عمومی کشور پس از پیروزی انقلاب اسلامی

تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نشئت گرفته از پیروزی انقلاب اسلامی در عرصه‌های مختلف جامعه به وضوح قابل مشاهده است. کتابخانه‌های عمومی یکی از بخش‌های مهم فرهنگی کشور هستند که تأثیرات مهم و مفیدی را از این تحولات گرفته‌اند. از این‌رو در ادامه به بررسی عملکرد کتابخانه‌های عمومی کشور پس از پیروزی انقلاب اسلامی مطرح می‌شود:

۱. افزایش کتابخانه‌های عمومی

در آغاز پیروزی انقلاب اسلامی تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور ۳۷۳ باب بود که اکثر آنها در شهرها و به‌ویژه شهرهای بزرگ مستقر بودند. رشد و توسعه کتابخانه‌های عمومی در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، جز دوره دفاع مقدس که به دلیل مشکلات جنگ تحمیلی دچار وقفه و رکود بودند، همواره رو به افزایش بوده است. با پایان یافتن جنگ، توسعه کتابخانه‌ها از سال ۱۳۷۰ به بعد رشد بالایی داشته، به گونه‌ای که تعداد آنها از ۳۷۳ باب در سال ۱۳۵۷ به حدود هزار و هشتصد باب افزایش یافته و تعدادشان حدود پنج برابر شده است. البته در این سال‌ها، علاوه بر افزایش کمی کتابخانه‌ها، بافت قدیمی تعداد زیادی از کتابخانه‌ها نیز نوسازی شده‌اند. شکل ۱ روند رشد تعداد کتابخانه‌های عمومی را از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۷ در فواصل پنج‌ساله نمایش می‌دهد. براساس این نمودار جز سال‌های اول انقلاب و دوره دفاع مقدس، نهضت کتابخانه‌سازی در طول این سال‌ها ادامه داشته است. در کل در طول این سه دهه، تعداد ۱۴۲۷ باب کتابخانه ایجاد شده است.

۲. افزایش منابع

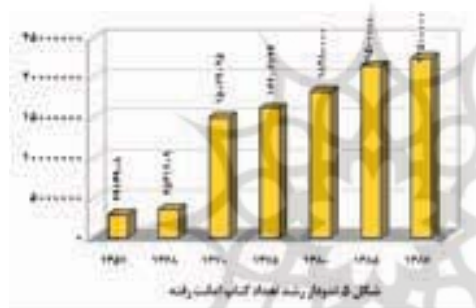
پویایی هر کتابخانه به تعداد و ارزش منابع بستگی دارد. به بیانی قلب تپنده کتابخانه میزان و ارزش منابع آن است. منابع موجود در کتابخانه شامل منابع متعددی از قبیل کتاب،

کتابخانه عمومی،
به عنوان مرکز
اطلاع‌رسانی، نیازمند
به‌کارگیری فناوری‌های
جدید است تا به واسطه
آن‌ها نیازهای مختلف
کاربران و مراجعان خود
را برآورده سازند

در سال‌های اخیر سعی
شده تا با جذب نیروی
انسانی تحصیل‌کرده و
متخصص، کمبود نیروی
انسانی کتابخانه‌های
عمومی مرتفع شود

۵. افزایش خدمات

توسعه کتابخانه‌ها، افزایش منابع، تهیه لوازم و تجهیزات، نیروی انسانی و به‌کارگیری سیاست‌های با هدف ارائه خدمات بیشتر و با کیفیت‌تری به جامعه است. کتابخانه‌های عمومی خدمات متعددی ارائه می‌دهند از جمله این خدمات امانت کتاب، ارائه نشریات، منابع دیداری-شنیداری، خدمات کودکان، خدمات ویژه نابینایان و فعالیت‌های فوق‌برنامه و ... می‌باشد. بیشترین خدمات کتابخانه‌های عمومی امانت کتاب است. براساس آمار موجود سالانه بیش از ۲۲/۵ میلیون نسخه کتاب امانت داده می‌شود که این میزان هر سال در حال افزایش می‌باشد.

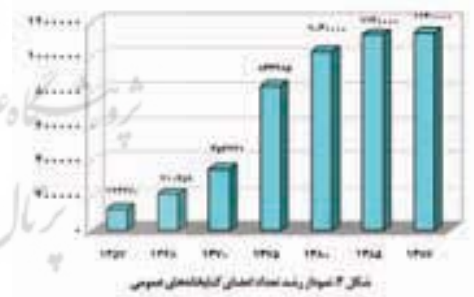

کتابخانه‌های عمومی به دلیل داشتن فضای مطالعاتی مناسب پذیرای مراجعانی هستند که صرفاً از سالن مطالعه استفاده می‌کنند. بیشتر این مراجعان محصل و دانشجو می‌باشند. از جمله خدمات دیگر کتابخانه‌های عمومی، خدمات فوق‌برنامه است. کتابخانه‌های عمومی علاوه بر امانت کتاب، کلاس‌های آموزش قرآن، آموزش هنر، کلاس‌های علمی، مراسم ملی و مذهبی و مسابقات گوناگون و نظایر آن برگزار می‌کنند. در حال حاضر همه کتابخانه‌ها نرم‌افزار نشریات نمایه را دارند و مقالات موردنیاز مراجعان را در اختیار آنها قرار می‌دهند. از طرفی، بعضی از کتابخانه‌ها با دایرکردن کافی‌نت، خدمات اینترنتی ارائه می‌دهند. سیاست نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور این است که حداقل در هر استان یک کتابخانه دارای بخش نابینایان باشد. در حال حاضر بیش از بیست استان دارای کتابخانه ویژه نابینایان هستند. ارائه خدمات مرجع به پژوهشگران از جمله دیگر خدمات کتابخانه‌های عمومی است و دانش‌آموزان و دانشجویان برای کارهای تحقیقی خود به کتابخانه‌های عمومی مراجعه می‌کنند.

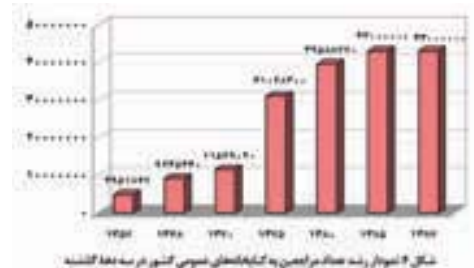
استفاده از اعتبارات استانی و مشارکت‌های مردمی تجهیزات زیادی برای کتابخانه‌های عمومی تهیه شده است. همچنین تجهیزات بخش نابینایان مانند برجسته‌نگار، دستگاه به‌دید، چاپگر بریل و سایر تجهیزات برای ۲۰ باب کتابخانه خریداری شده است. همچنین به دلیل اهمیت وجود تجهیزات ایمنی، تمام کتابخانه‌های عمومی به کپسول آتش نشانی و تجهیزات ایمنی مجهز شده‌اند.

۴. افزایش اعضا و مراجعان

ایجاد کتابخانه‌های عمومی و تمام تجهیزات و امکاناتی که برای آنها مهیا می‌شود، بدین منظور است که بتوانند منشأ خدمات مؤثر برای جامعه باشند و افراد بیشتری از خدمات آنها استفاده کنند. به عبارت دیگر هرچه کتابخانه دارای اعضا و مراجعان بیشتری بوده، خدمات بیشتری به جامعه ارائه کرده است. آمارهای ارائه شده در شکل ۳ و ۴ نشان می‌دهند که در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد اعضای کتابخانه‌های عمومی از ۱۲۳۲۲۱ نفر در سال ۱۳۵۷ به یک میلیون و چهل هزار نفر در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. در طول این سه دهه بیش از یک میلیون نفر عضو جدید به کتابخانه‌های عمومی اضافه شده است.

همچنین تعداد مراجعان به کتابخانه‌ها از ۴۹۵۱۸۶ نفر در سال ۱۳۵۷ به ۴۴۳۵۴۳۷۸ نفر در سال ۱۳۸۶ رسیده است.

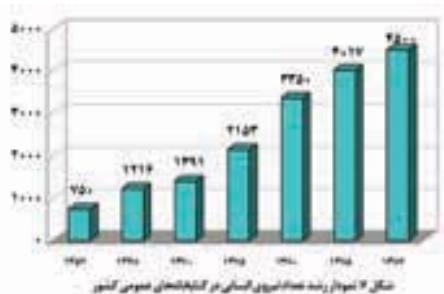

توسعه کتابخانه‌ها، افزایش منابع، تهیه لوازم و تجهیزات، نیروی انسانی و به‌کارگیری سیاست‌های با هدف ارائه خدمات بیشتر و با کیفیت‌تری به جامعه است

کتابخانه‌های عمومی به دلیل داشتن فضای مطالعاتی مناسب پذیرای مراجعانی هستند که صرفاً از سالن مطالعه استفاده می‌کنند

۶. استفاده از فناوری اطلاعات

عمومی از ۷۵۰ نفر در سال ۱۳۵۷ به ۴۵۰۰ نفر در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. نیروی انسانی کتابخانه‌های عمومی در این سه دهه در حدود شش برابری رشد داشته است.

چشم‌انداز کتابخانه‌های عمومی کشور

چشم‌انداز آینده کتابخانه‌های عمومی آنها را در جایگاهی قرار می‌دهد که کانون عمومی دانش برای تمام افراد جامعه و تقویت‌کننده فرهنگ و هویت اسلامی و ایرانی باشند. رویکردهای مهم کتابخانه‌های عمومی، برای توسعه آتی به شرح زیر اعلام می‌شود:

۱. توسعه کتابخانه‌های عمومی: دسترسی به کتابخانه عمومی حق همه افراد جامعه است و لازم است تدابیری اندیشیده شود تا عموم افراد جامعه به کتابخانه دسترسی داشته باشند. برای رسیدن به این هدف، برنامه‌هایی تدوین شده تا با استفاده از همه امکانات دولتی و غیردولتی (خیرین، وقف و) کتابخانه‌های عمومی توسعه یابند و همه مناطق کشور به‌ویژه مناطق محروم و روستایی صاحب کتابخانه شوند.

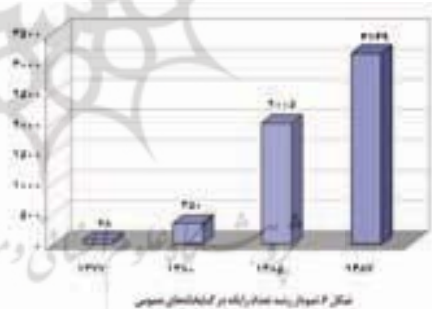
۲. افزایش منابع: منابع کتابخانه باید به‌گونه‌ای باشد که پاسخ‌گوی نیازهای جامعه باشد، از این‌رو در نظر است میزان منابع موجود افزایش یابد و این کار با توجه به دو اصل مهم «مخاطب‌محوری» برحسب نیازهای مخاطبان و اصل «ارزش‌محوری» متناسب با ارزش‌های فرهنگی و مذهبی در حال انجام است.

۳. توسعه تجهیزات: هر کتابخانه برای ارائه خدمات مطلوب نیازمند تجهیزات و لوازم مناسب و استاندارد است. در این زمینه با برنامه‌ریزی‌های انجام‌گرفته در نظر است تا هم کمبود تجهیزات و لوازم کتابخانه‌ها رفع شود و هم تجهیزات فرسوده و قدیمی نوسازی گردد.

۴. فناوری اطلاعات: از آنجاکه کتابخانه‌ها به‌عنوان مراکز اطلاع‌رسانی نیازمند تجهیزات نوین اطلاع‌رسانی است، از

فناوری اطلاعات به‌دلیل نقشی که در ارائه اطلاعات ایفا می‌کند، جایگاه مهمی در فرآیند کاری کتابخانه‌های عمومی پیدا کرده است. به‌طوری که از طرفی باعث مکانیزه‌شدن کتابخانه شده و در خدمت نیروی انسانی است و از طرف دیگر، مراجعان و کاربران را در یافتن اطلاعات و منابع اطلاعاتی در زمان کمتر با ضریب اطمینان بالاتر یاری می‌کند. به‌رغم افزایش تعداد کتابخانه‌های عمومی امروزه تقریباً تمام کتابخانه‌های عمومی دارای رایانه هستند و علاوه‌بر این با نصب نرم‌افزارهای تخصصی کتابداری و نیز ایجاد شبکه رایانه‌ای در آنها سعی شده تا همه آنها از تجهیزات و خدمات نوین اطلاع‌رسانی استفاده کنند و آن را در اختیار عموم جامعه قرار دهند.

براساس آمار ارائه شده در شکل ۶ در حال حاضر در کتابخانه‌های عمومی ۳۱۴۹ دستگاه رایانه وجود دارد. علاوه‌بر این در این سال‌ها سعی شده است تا تجهیزات اطلاع‌رسانی این کتابخانه‌ها نیز روزآمد شوند.

۷. توسعه نیروی انسانی

در سال‌های اخیر سعی شده تا با جذب نیروی انسانی تحصیل‌کرده و متخصص، کمبود نیروی انسانی کتابخانه‌های عمومی مرتفع شود. در همین رابطه در سال ۱۳۸۷ چهارصد نیروی کارشناس تحصیل‌کرده رشته کتابداری از طریق آزمون استخدامی جذب شده‌اند. از طرفی دیگر بخشی از کارکنان کتابخانه‌ها با حمایت نهاد کتابخانه‌های عمومی از طریق آموزش‌های حین خدمت کتابداری و اطلاع‌رسانی ارتقای تحصیلی یافته‌اند. از جمله این دوره‌ها برگزاری کلاس‌های آی. سی. دی. ال و آموزش نرم‌افزار ویژه کتابخانه برای تمام کتابداران و کارکنان کتابخانه‌های عمومی بوده است. براساس آمار ارائه شده در شکل ۷، تعداد نیروی انسانی کتابخانه‌های

**فناوری اطلاعات
به‌دلیل نقشی که
در ارائه اطلاعات
ایفا می‌کند، جایگاه
مهمی در فرآیند کاری
کتابخانه‌های عمومی
پیدا کرده
است**

این‌رو تجهیز کتابخانه‌ها به رایانه و لوازم جانبی آن، ایجاد شبکه رایانه‌ای، توسعه نرم‌افزارهای تخصصی، کتابخانه‌های دیجیتال و خدمات اینترنتی در حال انجام است و برای گسترش استفاده از فناوری اطلاعات در روند کار کتابخانه برنامه‌هایی تدوین شده است.

۵. توسعه نیروی انسانی: جذب نیروهای متخصص و تحصیل کرده و نیز آموزش نیروهای موجود و به‌روزرسانی آنها جزو برنامه‌های نهاد می‌باشد.

۶. توسعه خدمات: چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی بر مبنای دانایی‌محور ترسیم شده است. بر این اساس، کتابخانه‌های عمومی، به‌عنوان مراکز اطلاع‌رسانی، نقش مهمی در جامعه دانایی‌محور بر عهده دارند و کانون دانش عمومی محسوب می‌شوند. در نتیجه، رویکرد اصلی نهاد کتابخانه‌های عمومی ارائه خدمات مناسب و مطلوب به جامعه و نیز تنوع بخشیدن به خدمات کتابخانه‌ای برای پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه است.

جمع‌بندی

کتابخانه‌های عمومی کشور با پشت سر نهادن فراز و فرودهای زیاد ناشی از تحولات متعدد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی، با فعالیت‌های سال‌های اخیر، اکنون به موقعیتی رسیده است که وضعیت نسبتاً مناسبی از این کتابخانه‌ها را شاهد هستیم. توسعه کتابخانه‌های عمومی، اصلاح محتوای منابع، ارائه فعالیت‌های فرهنگی و اسلامی، ارتقا تشکیلات سازمانی، تجهیز کتابخانه‌ها به فناوری‌های نوین و غیره از جمله اقدامات اساسی هستند که در جهت پیشرفت و توسعه کتابخانه‌های عمومی انجام گرفته است. آمارهای ارائه شده در زمینه رشد تعداد کتابخانه‌های عمومی، افزایش منابع، بهبود و توسعه تجهیزات، افزایش اعضا و مراجعان، افزایش خدمات، توسعه نیروی انسانی و نظایر آن حاکی از حرکت رو به جلو در سیاست‌ها و عملکردهای کتابخانه‌های عمومی در سه دهه گذشته می‌باشد. با وجود این تا رسیدن به وضعیت مطلوب همچنان فاصله وجود دارد. امید است تا با برنامه‌ریزی انجام گرفته این فاصله به سرعت مرتفع گردد.

پی‌نوشت‌ها:

* aminnejadnahid@yahoo.com

۱. برگرفته از سایت وب دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های

عمومی کشور، به نشانی:

<http://www.khozestanpl.ir/Portal/Home/Default.aspx?CategoryID=d5e6daf7-bb02-448d-bb80-0448f794a3b9>
2-ICDL

مآخذ

۱. استیپچویچ، الکساندر (۱۳۷۳). کتاب در پویه تاریخ، ترجمه: حمیدرضا آژیر و حمیدرضا شیخی، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۲. اشروود، باب (۱۳۸۵). «کتابخانه‌های عمومی». دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی (ج. ۲). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
۳. افشار، ایرج (۱۳۴۴). کتابخانه‌های ایران و مقدمه‌ای درباره کتابخانه‌های قدیم، تهران: انتشارات اداره کل نگارش وزارت آموزش و پرورش.
۴. تامپسون، جیمز (۱۳۶۶). تاریخ اصول کتابداری، ترجمه: محمود حقیقی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۵. خسروی، فریبرز (زیر نظر) (۱۳۸۵). دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: سازمان اسناد کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
۶. عماد خراسانی، نسرين دخت (۱۳۸۴). خدمات عمومی کتابخانه و شیوه‌های آن. تهران: نشر کتابدار.
۷. کومار، کریشن (۱۳۷۳). سازمان کتابخانه، ترجمه: مریم امین سعادت. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
۸. مزینانی، علی (۱۳۷۹). کتابخانه و کتابداری، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۹. موکهرچی، ا. ک. (۱۳۶۸). تاریخ و فلسفه کتابداری، ترجمه: اسدالله آزاد، مشهد: معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.
۱۰. دستاوردهای کتابخانه‌های عمومی (گزارش داخلی)، اداره نظارت و ارزیابی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، پاییز ۱۳۸۷ (پلی کپی)
۱۱. نگاهی گذرا به کتابخانه‌های عمومی کشور (گزارش داخلی)، روابط عمومی و امور بین‌الملل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۶ (پلی کپی)

